

CÂNTECUL FORTUNEI

COROLA

este imprimat al

Editurii ACT și Politon

Str. Înclinată, nr. 129, Sector 5, București, România, C.P. 050202.

Tel: 0751 066 694, e-mail: office@corola.net

www.corola.net

Il canto della fortuna

Copyright © 2024 Adriano Salani Editore s.u.r.l.

Gruppo editoriale Mauri Spagnol

Romanian edition published by arrangement with Agentia Literara Livia Stoa.

© 2026 Editura ACT și Politon pentru prezenta ediție românească

Traducător: **Roxana Panaite**

Redactor: **Camelia Zara**

Copywriter: **Otilia Caraza**

Tehnoredactor: **Teodora Vlădescu**

Coperta: **Alexandra Ilie**

Copyright Manager: **Andrei Popa**

Producător: **Adrian Hoțoiu**

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

BIANCHI, CHIARA

Cântecul Fortunei / Chiara Bianchi; trad.: Panaite Roxana. - București: Corola, 2026

ISBN 978-630-303-450-8

I. Panaite, Roxana (trad.)

821.131.1

AVERTISMENT: Distribuirea, copierea sau piratarea în orice fel a acestei cărți nu este pedepsită numai prin lege, dar contravine și tuturor normelor și principiilor etice și sănătoase pe care un astfel de titlu le promovează. Ce fel de efect va avea energia pe care vreți să o transmiteți mai departe, dacă aceasta vine prin furt, ilegalitate și lipsă de respect față de autor și față de toți cei care au contribuit la crearea acestei cărți, astfel ca ea să ajungă la dumneavoastră? Împărtășiți cu ceilalți informațiile importante, valorile și lecțiile pe care le-ați aflat din acest material, într-un mod corect și responsabil.

Chiara Bianchi

CÂNTECUL FORTUNEI

Saga familiei Rizzoli

Traducere din limba italiană de
Roxana Panaite

Prolog

Aprilie 1964

O forță oarbă conduce destinul oamenilor către fericire sau nenorocire. Nimeni nu știe ce este, ce o produce și de ce. O zeiță legată la ochi, cu un picior pe roată: așa și-o închi-puie, din vremuri străvechi, cultura populară. Se joacă cu viața, împarte merite, sărăcie și succes. Clădește și distruge, chiar și atunci când nu ești atent.

„Fără noroc nu faci nimic”, spune deseori Angelo. Și acum își repetă în gând, în timp ce avionul traversează Atlanticul la viteza de croazieră, deasupra norilor, unde cerul este mereu senin, iar timpul nu are consistență. Lumina de afară este orbitoare, iar norii uriași par o întindere pustie, de un alb imaculat, pe care ai putea păși. Deasupra acelei cortine, oamenii rămân suspendați în așteptarea de a fi din nou chemați de gravitație, la viață.

În cei 75 de ani ai săi, Angelo a mers cu avionul doar de două ori. Cufundat în scaunul albastru, învăluit de mirosul de nicotină, bate ușor cu degetele în cotieră, urmând ritmul gândurilor. Pentru o clipă, se simte prins în capcană, înghite cu greu și încearcă să-și stăpânească un început de amețeală.

Urmărește cu privirea un domn care trece pe coridor, îmbrăcat, ca toți ceilalți, într-un costum elegant – așa călătorești la clasa întâi –, care îl recunoaște pe bărbatul așezat pe rândul de vizavi, deși poartă ochelari de soare cu lentile închise la culoare: se oprește și îl felicită pentru filmele sale. Spune că sunt niște opere de artă. Celălalt îi mulțumește cu un aer candid și timid. Angelo urmărește scena și se trezește cu un pahar de șampanie în mâna tremurândă.

Atașatul de presă, care stătea alături, îi zâmbește:

— Urmează să se servească prânzul.

— Văd, răspunde Angelo încercând să se elibereze din centura de siguranță.

Două stewardese zâmbitoare înaintau împingând căruciorul cu mâncare. Aroma se intensifică: lasagna cu ragu. Între timp, printre rânduri, se ciocnește un pahar în cinstea Americii, a regizorului și a producătorului. Apoi, se lasă o liniște intermitentă: tacâmurile zăngănesc, gurile mestecă. Stewardul, aplecat spre Angelo, întreabă:

— *Do you still want champagne?*

Angelo se foiește, își recapătă câmpul vizual

— Federico, ce zice? îi cere el ajutor regizorului.

Pe cei doi îi desparte doar culoarul.

— Vrea să știe dacă mai vrei șampanie.

— A, bun. Spune-i că nu, mulțumesc frumos, foarte amabil.

— *No, thank you. Just a little for me, please**, spune întinzând paharul ca să-i fie umplut din nou, sub privirea atentă a lui Angelo, care comentează:

— Știu că ești invitatul meu, dar să nu exagerăm!

* În orig., din lb. eng.: *Nu, mulțumesc. Doar încă puțin pentru mine, vă rog.* (n. red.)

— Să știi că e gratis pentru toată lumea.

Angelo își duce șervetul la gură și se șterge energic, apoi îl face ghemotoc și îl pune în farfuria goală. Ușor iritat, reia conversația:

— Mi s-a spus că între Milano și Los Angeles este o diferență de nouă ore.

Federico Fellini** încuviințează și își mai aprinde o țigară. Observase cele două ceasuri, unul la fiecare încheietură, pe care producătorul și le aranja sub mânecile cămășii.

— Spune-mi un lucru. Tu când te duci la baie?

Regizorul, confuz, se uită la soția sa, care îi face semn să răspundă:

— Depinde, de obicei dimineața.

— Eu seara. La ora 9 fix. Este un obicei pe care l-am deprins încă de când eram la orfelinat. Îți dai seama: la ora 6 trezirea, spălat pe grabă, făcut patul. Apoi, micul-dejun și imediat la școală sau la muncă. Mă asculți, Fellini?

Și, fără să aștepte răspunsul, continuă:

— Ce era să fac, spune-mi tu, când erau doar trei closete disponibile pentru 60 de băieți? Prin urmare, intestinul meu a învățat să funcționeze seara. La ora 9, înainte de culcare, puteam să mă duc liniștit. La 9 fix. După jumătate de oră, se dădea stingerea. Ai înțeles? îl întreabă și își pune portțigare-tul cu țigara falsă în colțul gurii. Probabil te întrebi de ce îți povestesc despre problemele mele intestinale, nu-i așa?

Celălalt așteaptă stânjenit, fără să scoată o vorbă.

** Federico Fellini (1920-1993), regizor și scenarist italian, rămas în memoria colectivă drept unul dintre cei mai importanți cinești ai secolului XX. (n. red.)

— Ajung acum și la motiv. După cum spuneam, între Italia și Los Angeles e o diferență de nouă ore; prin urmare, trebuie să știu când este ora 9 și în America. Dar ora 9 de la Milano, nu la Los Angeles! și îi arată ceasurile.

Regizorul și soția sa se abțin să nu râdă.

Luminile sunt diminuate, pentru a spori confortul pe durata zborului. Murmurul din jur se reduce treptat în timp ce unii, în sfârșit, adorm. Însă liniștea nu este de ajuns pentru a potoli gândurile lui Angelo. A lăsat compania în mâinile fiului său, Andrea. Secretara știe că trebuie să-l țină la curent. Pentru că cei de la Rizzoli au un singur șef, iar acela este el.

Cerul pare să-i simtă frustrarea, cabina avionului tremură în timp ce traversează o zonă de turbulențe ușoare. Însoțitorii de bord îi roagă pe pasageri să rămână pe scaun. Angelo strânge din pumni, închide ochii și o vede pe soția sa, Anna, printre trandafirii din grădină, când ușor tristă, când amuzată de prezența nepoților care se învârt în jurul ei, sărind și tipând ca niște spiriduși. Dar erau alte vremuri. Acum sunt adulți și, în curând, vor prelua frâiele regatului său. Are o presimțire și o spune des, fără prea multe ocolișuri: vor distruge tot.

Vocea comandantului străbate cabina și anunță că se încep manevrele pentru aterizarea la New York. Avionul trece prin bariera de nori, iar de la fereastră se zărește conturul coastei, care trasează granița cu oceanul. Aerul este cenușiu, burnițează, iar un vâl subțire de ceață acoperă Manhattanul, lăsând să se zărească, ici și colo, ultimele etaje ale maiestuoșilor zgârie-nori.

Angelo preferă să se uite într-un punct fix pe scaunul din fața lui, simte cum gravitația trage aeronava spre sol, cum se

deschide trenul de aterizare și, în cele din urmă, contactul cu asfaltul. Când se deschide ușa, aerul sărat îi ajunge la nări. Este rece, umed și necunoscut.

Ajunși la terminal, Giulietta Masina* și Sandra Milo** merg lipite de Fellini, de-a stânga și de-a dreapta lui, ca niște îngeri păzitori. Unii oameni îl recunosc și, în scurt timp, sunt înconjurăți. Aplauze și aprecieri, zâmbete și salutări, în timp ce o mână de fotografi îl strigă pe nume pe regizor. Retras, Angelo se uită în jurul lui: terminalul este un spațiu deschis enorm, cu vedere spre piste; pe pardoseală este o mochetă de un roșu-aprins, iar pereții, de un alb lăptos, au forme line și rotunjite.

Verifică ora din Italia, ar vrea să sune la întreprindere. Caută o cabină telefonică, dar renunță. Trebuie să ia imediat alt zbor.

Coridoarele par niște artere. Inima lui Angelo bate din ce în ce mai tare. Călătoria devine istovitoare. Se duce la toaletă, se clătește pe față. Un turist vine la chiuveta de lângă el și îl salută în engleză, el dă din cap în timp ce se șterge pe mâini. Din instinct, își pipăie buzunarele jachetei, unde a împărțit echivalentul a 50 de milioane de lire***. Nu se știe niciodată.

* Giulietta Masina (1921-1994), actriță italiană de teatru și film și soția lui Federico Fellini, cu care s-a căsătorit în anul 1943, cei doi rămânând împreună până la moartea regizorului, în 1993. În critica de film, a fost adesea descrisă ca „versiunea feminină a lui Charlie Chaplin”, datorită expresivității sale extraordinare și a capacității de a îmbina comicul cu tragicul. (n. red.)

** Sandra Milo (1933-2024), pe numele său adevărat Salvatrice Elena Greco, a fost o actriță italiană de film, teatru și televiziune. A fost considerată muza senzualității și a fanteziei în cinematografia lui Fellini. (n. red.)

*** Raportată la valoarea nominală actuală, suma ar echivala cu aproximativ 40.000-80.000 de euro; totuși, raportată la puterea de cumpărare a epocii, ea reprezenta o valoare considerabil mai mare, contravaloarea a circa 10-15 apartamente în zone rezidențiale ale marilor orașe italiene. (n. red.)

Alte scări de îmbarcare, alte stewardese, alți stewarzi, altă decolare, de data asta cu destinația Los Angeles.

Metropola se arată pe neașteptate, după ce a survolat kilometri întregi de nisip, livezi de portocali și munți: o catedrală în deșert, cu o rețea de străzi care uimește prin precizia cu care au fost trasate. Avionul se îndreaptă spre ocean, pare că urmează să atingă apa, apoi virează și aterizează.

Angelo respiră din nou. În picioare, își trece mâna rece peste fruntea transpirată. Fellini încearcă să-și îndrepte cu palmele cutele pantalonilor, apoi se uită la el și zice:

— Zornăitul acesta de monede...

Angelo nu înțelege imediat.

— Monedele din buzunarele tale, Rizzoli. Îmi amintesc de când te-am întâlnit prima oară.

Angelo se scarpină la tâmplă cu degetul mare, își plimbă țigara pe marginea buzelor. Zornăie din nou monedele, în căutarea acelei amintiri.

Fellini i-o ia înainte, în timp ce-i ține paltonul soției sale.

— Eram în '39, la redacția revistei *Marc'Aurelio*.

— Ah, concurența! Am vorbit noi doi atunci?

— Nu, nu. Eu eram doar un umil colaborator. Îmi amintesc că te-am văzut vorbind cu domnul De Bellis pe coridor.

— De Bellis, da. Mare director.

— Aveai o pălărie albă, țigara aprinsă în colțul gurii și ți-neai un ochi pe jumătate închis ca să te ferești de fum.

— Încă mai fumam, așa e, aprobă el și, din reflex, închide un ochi.

— Aveai mâna dreaptă în buzunarul pantalonilor, ca și acum. Conversația dintre voi curgea în ritmul zăngănitului monedelor.

Au început să depene amintiri.

Era o liniște neobișnuită în aeroport. Însă, la câțiva pași de la intrare, sunt văzuți de un grup de fotografi. Îl recunosc pe regizor și îl asaltează cu blițuri.

Angelo și atașatul de presă sunt la urmă, așa că nu-i bagă nimeni în seamă.

— Ajută-mă să caut un telefon public.

— Acum?

— Da, acum.

— Dar nu puteți să aște...

— Am spus „acum”.

— Sigur, urmați-mă.

Ușor intimidat de privirea serioasă a lui Angelo, îi ia câteva minute să găsească o cabină telefonică și, tocmai când e pe cale să-și piardă speranța, zărește una.

— Veți avea nevoie de multe mone...

— Ia de aici. Nu mai pierde timpul. Formează numărul și ia distanță, dar nu prea multă, spune ridicându-și manșeta și uitându-se la ora din Italia.

La Milano este ora 8 seara. Casa Rizzoli, de pe strada Gesù, este învăluită în penumbră. Cina s-a încheiat de puțin timp. Andrea s-a întors în apartamentul lui de la etaj. Anna se ridică cu greu din fotoliu și se duce spre telefonul care țârâie.

— Vin, vin.

După ce spune „Alo”, aude:

— Mămică, ce faci?

Câteva secunde nu spune nimic, până își dă seama că acea voce îndepărtată este a soțului ei. Nu l-a mai văzut pe Angelo de două săptămâni.

— Mă pregăteam să mă duc la culcare, dar nu voi dormi știindu-vă acolo.

— Mă bucur că ești bine, scumpa mea *maméta**. Ne reauzim curând. Salută-i pe toți.

Anna nu are timp nici măcar să răspundă. Întunericul a înghițit repede grădina, trandafirii, totul. Rămâne tăcerea, ca un secret.

Angelo mai bagă niște monede și îl împinge cu mâna pe angajatul lui, care venise să-l ajute.

Formează alt număr; telefonul sună de multe ori înainte ca Andrea să răspundă. Schimbă doar câteva cuvinte de curtoazie. Angelo este direct, vrea să știe cum merg lucrurile în companie în lipsa lui. Andrea are vocea obosită:

— E totul în regulă, se limitează să spună.

Angelo se încordează:

— Dacă e așa, atunci te sun din nou mâine.

Fiul vorbește în șoaptă, ca și cum nu ar vrea să deranjeze pe cineva în casă și, ca niciodată, îi răspunde tatălui:

— Concentrează-te pe ziua cea mare. Mai vorbim când te întorci la Milano.

Poate că Andrea are dreptate, dar nu i-ar recunoaște-o niciodată. „Familia Rizzoli are responsabilități, are obligații. Trebuie să fie un exemplu”, repetă mereu.

Închide.

* *mămică* (dialect milanez). (n. trad).

PRIMA PARTE

Mă numesc Angelo Rizzoli, născut în anul 1889

Milano, februarie 1897

Funcționarul însărcinat cu redactarea rapoartelor pentru noii veniți, domnul Giuseppe Bagatti, scrie cu majuscule în raportul său de trei pagini: *o viață de privațiuni*. Autorizația de internare este imediată.

La ora 7 dimineața, într-o zi de miercuri, 10 februarie, băiețelul de 8 ani, încălțat fără șosete cu o pereche de pantofi atât de mari, încât îl obligă să meargă legănat, ca o rață, străbate strada Manzoni printre fațadele aristocratice. Pe drum sunt puține trăsuri, frigul e aspru, iar ritmul potcoavelor cailor pare să-l urmeze pe cel al clănțănitului dinților. Fâșia de cer dintre clădiri e acoperită de o pâclă groasă de ceață. Băiețelul își vede de drum. O doamnă în vârstă, ieșită dintr-o curte luxoasă, își îndreaptă privirea spre el și oftează:

— Sărăcuțul.

Pentru o clipă, Angelo se gândește să se oprească și să-i ceară ceva de mâncare; stomacul îi chiorăie sub puloverul uzat, mai mare cu două numere.

La colț cu strada Morone, se află intrarea în Institutul Martinitt. Angelo se apropie de ușa mare din lemn, își ridică de la brâu pantalonii peticiți și pășește înăuntru. Își scoate

căciula moale din lână de pe căpșor: părul lui, sau ce a mai rămas din el, trădează sărăcia. Dincolo de prag e întuneric; așteaptă ca cineva să vină să se ocupe de el. Nu mai văzuse niciodată un orfelinat.

Ochii au nevoie de câteva clipe ca să distingă conturul lucrurilor. Și-i freacă ușor și, deodată, apare un bărbat care îi întinde mâna și-i spune să-l urmeze. *Tata*, se gândește copilul. Dar tatăl lui murise cu trei luni înainte ca el să se nască.

Prin ferestrele mari, umbrite de obloane, se strecoară lumina cenușie pe care abia ce o lăsase afară. Coridorul e format dintr-un lung șir de uși închise, iar tavanul pare de neatins, de cel puțin trei ori mai înalt decât mansarda în care locuiește el, cu mama și surorile lui.

— Cum te cheamă?

— Angiulin Rizzoli, răspunde cu voce stinsă.

Bărbatul zâmbește și deschide ușa de la cabinetul medical.

— Hai, intră. Te așteaptă doctorul.

— Dar eu nu sunt bolnav, răspunde el cu un nod în gât – are fața slabă și roșie de frig.

Totul este alb în încăpere, de parcă ar fi intrat în paradis: așa i l-a descris mama lui, acel loc în care se află acum tatăl lui – cu toate că nu era nici ea prea sigură, pentru că sinucigașilor nu le este îngăduită pacea veșnică.

Mirosul de dezinfectant este atât de puternic, încât îl face să strănute. Infirmiera, o femeie cu forme pline, blondă și cu obraji rumeni, îl mângâie:

— Ce s-a întâmplat cu părul tău, pușor?

Capul lui arată ca o bucată de șvaițer: şuvițe lungi amestecate cu porțiuni rase. Mama lui are obiceiul să-i pună în cap

o strecurătoare și să-i tundă părul așa: nu sunt bani în casă nici pentru mâncare, darămite pentru frizer.

Angelo se grăbește să-i explice că nu are nicio boală și niciun fel de gângănii supărătoare pe el:

— De curat, sunt curat, spune el.

Medicul, un domn în vârstă cu barba à la Cavour, zâmbește amuzat, apoi redevine serios:

— Cum o cheamă pe mama ta, Angiulin?

— Pe mama? Giuditta. Giuditta Tatà-tam-Tambù... Tambu-ri-ni.

— Și ce lucrează?

— Este portăreasă și călătoreasă.

— Și tu ce vrei să te faci când vei fi mare?

— Nu știu. Dar când termin școala, vreau să lu-lucrez, ca să o ajut.

— Foarte nobil din partea ta, micuțule. Acum, spune: „Aaa”.

Ieșind din cabinetul medical, Angelo vede mai mulți băieței așezați într-un șir, care îl așteaptă. Grupul de copii, condus de bărbatul amabil care îi apăruse în față cu puțin timp înainte, se îndreaptă spre magazie: o încăpere mare, în care lumina și aerul păreau să nu-și fi găsit locul pe lângă bătrânul magazioner, orb de un ochi, cu chipul întunecat, obrații lăsați și nasul ascuțit. Se mișcă încet, în timp ce împarte fiecărui copil, pe rând, cearceafurile, păturile și uniforma orfelinatului Martinitt: pantaloni din postav cu o dungă roșie lungă, așa cum poartă și carabinierii, o jachetă care lui Angelo îi ajunge până la jumătatea coapsei și o cravată roșie din percal. Și chipiul cu

cozoroc e tot din postav, iar pe el se află stema și numărul de înmatriculare. Angelo Rizzoli are numărul 412 brodat pe cămăși, pe șosete, pe chiloți, pe absolut tot.

Magazionerul îl fixează cu singurul ochi cu care vede, îi pune degetul drept în față și, cu o voce profundă și aspră, spune:

— Dacă pierzi ceva, vei fi pedepsit. Așa că, ai grijă!

Copilul încremenește; caută alinare în grupulețul din spatele său, format din puști triști și înspăimântați. Stau cu privirea plecată, neștiind ce îi așteaptă între acele ziduri. La auzul cuvintelor magazionerului pirat, unul dintre copii s-a scăpat pe el și acum plânge cu sughițuri înăbușite. Angelo caută o privire complice, dar nu o găsește. În realitate, are pe cineva de partea lui, deocamdată ascuns, iar el nu și-a dat seama.

O iau din nou la pas. Pe coridorul viu, mici suflete înaintază grăbite spre a treia oprire: cantina. Pereții sălii sunt impregnați de mirosul a ani întregi de bucate aburinde. Mesele lungi din lemn de culoare închisă trasează dispunerea geometrică a locurilor. Șiruri de coloane completează structura. Un crucifix prăfuit se înalță în spatele mesei așezate pe o mică estradă, perpendiculară pe celelalte, marcând astfel poziția de autoritate a directorului și a educatorilor. Ferestrele sunt prea sus ca să se vadă ceva dincolo de ele, așa că nu le rămâne decât să se mulțumească cu fațada clădirii impunătoare de peste drum.

O rază de lumină cade pe unul dintre locuri, iar Angelo hotărăște că acela va fi al lui. Copiii fac ocolul meselor, în căutarea unei comori care, în acea clipă, nu există. Trag scaunele cu zgomot, le măsoară din ochi, imaginându-și următoarea masă sigură. Atunci, educatorul dă cu palma în lemn, iar acel sunet îi face pe băieței să încremenească.

— Liniște!

Țipătul lui face geamurile să vibreze. Cătorva copii le chiorăie stomacul.

Când te naști în cea mai neagră sărăcie, silit să înduri chinurile foamei, promisiunea unei mese calde devine un motiv suficient pentru a te supune regulilor, ordinii și disciplinei. Angelo știe prea bine ce înseamnă asta. Mama lui, deși este bolnavă de inimă, s-a dat mereu peste cap ca să-și hrănească cei trei copii, dar nu era de ajuns; așa că, el se obișnuise să stea cu orele pe străzile prăfuite, alergând după trăsurile ori după domnii bogați ieșiți la plimbare. În zilele bune, când stătea în fața unei băcănii, reușea să adune câțiva bănuți, destui cât să cumpere niște resturi de șorici ori o bucățică de *busecca**. În zilele mai puțin bune, hoinărea printre tarabele din piața de legume și fructe și mai fura câte o ceapă, două mere, un ou. Însă, de astăzi, Angelo își imagina deja gustul supei cu unt, al cărnii, al legumelor proaspete și al unei pâini întregi: acesta avea să fie prânzul, așa i se promisese. Mai erau doar câteva ore.

O ușă grea din lemn se deschide spre dormitorul în care se găsesc 60 de paturi. Pe fiecare pat de fier, vopsit în alb și scorojit, se află o saltea pliată în două. Mirosul e grețos. Bărbatul se îndreaptă spre ferestrele înalte care dau spre curtea interioară și îi anunță că e interzis să le deschidă. E periculos. Un fior de frig îi străbate trupușorul lui Angelo. Aerul este umed, miroase a încălțăminte și nu e caldură.

*burtă fiartă (dialect milanez). (n. trad.)

Omul cel amabil începe să împartă băieții în grupuri de câte 15. Îi mișcă apucându-i cu mâna de ceafă sau prinzându-i de un umăr, de parcă ar fi fost niște piese de șah. El avea să se ocupe de ei, să doarmă cu ei, să le rezolve certurile, să le aplice pedepse, să îi urmărească și, din când în când, să îi laude.

— Deșteptarea se dă la ora 6. Vai și amar de cine lenevește chiar și un minut în plus. Clar?

Apoi, vocea devine și mai gravă:

— N-am să ezit nicio clipă să notez numărul matricol al somnorosului. Drept pedeapsă, nu va primi fructe.

Trebuie să am grijă, altfel n-o să mănânc, își spune Angelo.

— La trezire, două grupuri merg imediat la spălător, iar celelalte două grupuri fac patul.

În timp ce educatorul vorbește, lui Angelo îi distrage atenția un băiețel, care îi dă un ghiont și îi zice în șoaptă:

— Pedepsele sunt mult mai rele decât un fruct în minus la prânz, apoi dispare.

Bărbatul continuă cu instrucțiunile:

— Salteaua trebuie strânsă așa, vedeți?

Angelo încearcă să se apropie, nu reușește să înțeleagă mișcărilor exacte pentru a strânge salteaua, cearșaful, păturile și perna într-un cub perfect; așa a zis:

— Trebuie să fie un cub perfect, clar!?

Și continuă:

— Aveți un sfert de oră la dispoziție pentru a o strânge pe a voastră și pe cea a colegilor voștri, apoi faceți schimb. S-a înțeles?

Tăcere.

— S-a înțeles? repetă bărbatul pe un ton de comandant de brigadă.

Băieții trag aer în piept și strigă în cor:

— Da, să trăiți!

— Bun. Ar fi bine pentru voi. Să continuăm.

La baie nu este apă caldă.

— Trebuie să vă spălați pe față și pe gât în fiecare zi. Duș puteți face o dată la 15 zile, cămășile și chiloții se schimbă o dată pe săptămână, iar batistele și șosetele o dată la trei zile.

Angelo este bombardat cu informații, în timp ce stomacul începe din nou să-i chiorăie. I se dă un pat chiar lângă băiețelul care acum este în spatele lui.

— Mă cheamă Angelo.

— Giuanin. Câți ani ai?

— Opt. Ce-mi spui despre pedepse?

Giuanin râde cu brațele încrucișate. Îi lipsesc câțiva dinți, alții sunt cariați. Lui Angelo îi devine imediat simpatic.

— Nu ai voie să ieși duminica, nu primești fructe, ai doar pâine și apă în celulă.

— În celulă? Ca hoții?

— Da, e la ultimul etaj. I se spune *camarino**.

— Și ai fost vreodată acolo?

— Sigur că da, răspunde mândru, toți am fost, în afară de unul. Îl vezi pe cel de acolo? și arată spre un băiețel slab și lung ca o grisină, alb ca laptele, cu ochii îngălbeniți.

— Pare bolnav.

— Berto? Chiar este! La cap! Aude voci.

* *cămăruță* (dialect milanez). (n. trad.)

Amândoi se uită fix la el: stă sprijinit de perete, privindu-și vârful pantofilor și dând din cap în semn de *nu*.

— De exemplu, celălalt de acolo, Giuseppe, a făcut biluțe din pâine și le-a aruncat în colegi. Educatorul l-a văzut. A răsturnat scaunul când s-a ridicat. L-a luat de o ureche și...

Giuanin se uită în jur cu suspiciune.

— Și... apoi? Angelo îi soarbe fiecare cuvânt.

— Și-apoi? Și-apoi l-a tras până la *camarino* fără să scoată o vorbă. Uite așa, vezi?

Giuanin, ca un adevărat mim, îi arată lui Angelo scena. Se ține cu degetele de lobul urechii, cu capul înclinat, cu ochii strânși și mersul șchiopătat. Imediat după aceea, își îndreaptă spatele, își pune o mână în șold, iar cu cealaltă pare că trage aerul după el, imitând mersul educatorului ticălos: cu pași mari și cu câte o poticneală de trupul bietului nefericit. Angelo schițează niște aplauze mute.

— Tu fumezi?

— Nu. Tu?

— Eu da, dar să nu mai spui la nimeni.

— Promit.

Giuanin are încredere în el, așa că decide să-i mai dea niște sfaturi noului coleg:

— Să nu trănesteți niciodată ușa sălii. Și să nu răspunzi urât.

— Dar cum e această *camarino*?

Giuanin se gândește un pic înainte să răspundă.

— Unii educatori o numesc „camera de meditație”. Pentru că, dacă ajungi acolo, trebuie să reflectezi la greșelile tale. Nu e nimic în ea, nici măcar o fereastră! Stai pe întuneric, dormi

pe o scândură de lemn putrezit, nu mănânci decât pâine și apă. Și stai în tăcere.

Pe Angelo îl trec fiorii și se gândește la câte lucruri va avea să le povestească mamei sale, Andreinei și Antonellei când le va revedea. Speră să se întâmple cât mai curând, pentru că îl cuprinde brusc melancolia, îl strânge, aproape că îl sufocă.

Aleargă pe coridor și își dă seama să nu poate să se ducă nicăieri.

Se face repede seară.

În pat, Angelo tremură, își ține mâinile între picioarele strânse. Așternuturile sunt umede. Unii dintre colegi se mișcă iute, ca niște mici stafii în cămașile lor albe de noapte, ținând în mâini niște pietre mari. Le-au lăsat să se încălzească pe soba din cantină și, înainte ca goarna să anunțe stingerea, le strecoară sub cearșafuri și se înfofolesc în pături.

El nu știuse să facă asta. Ar fi trebuit să se numere printre sfaturile lui Giuanin. Angelo cunoștea bine frigul nopții. Acasă, cu mama și surorile lui, dormeau lipiți unul de altul sub o pătură grea de lână, iar când avea coșmaruri, mama îl mângâia pe căpșor, liniștindu-l. Începe să plângă înăbușit. Nu vrea ca ceilalți să-l audă, așa că își ascunde capul sub pătură.

În vis, se făcea că era într-o cameră întunecată; pereții se strâng în jurul lui, aude voci chemându-l de departe, apoi răsete. Sunt colegii de la școala primară a bogaților, unde îl trimisese mama sa în anii trecuți, în încercarea de a-i oferi o șansă la un viitor mai bun. Se trezește brusc. Ridicat în șezut în pat, nu reușește să distingă obiectele. Se freacă la ochi.

Întunericul amplifică sunetele. Respirația colegilor se armonizează într-un fel de cânt înfiorător. Scârțâitul paturilor, la fiecare mișcare, îi dă fiori. Angelo simte picăturile de transpirație curgându-i pe șira spinării, tremură și șoptește: *Mama*.

La ora 6 dimineața fix, un clopoțel strident dă trezirea. Angelo deschide ochii, încă umflați. Trebuie să strângă saltelele în formă de cub. Se uită la băieții mai mari: trag, împing, spun înjurături în dialect milanez, unii scui-pă.

Când educatorul anunță schimbul de locuri, el abia reușește să-și împăturească salteaua, dar e prima dată, nu-și face griji, va învăța să fie mai rapid.

Baia este turcească, iar coada e lungă și îi vine greu să creadă că va ajunge la timp înainte să fie chemați în sala de mese. Doar gândul de a sta pe vine acolo, știind că afară sunt atâtea urechi ciulite, îl face să se rușineze. Trebuie să găsească o soluție mai bună. Așa că, renunță, se întoarce în dormitor, se dezbracă repede, i se face pielea de găină. Își trage mai întâi ciorapii, apoi pantalonii cu dungă roșie, cămașa, haina, chipiul. Ca un cățeluș care vrea să-și muște coada, se învâрте pe loc ca să se asigure că s-a aranjat cum trebuie. Amețește. Cade pe podea, iar chipiul îi alunecă peste ochi. Preț de o clipă, este din nou întuneric, apoi aude o voce prietenoasă care-l cheamă pe nume. E Giuanin:

— Hai, Angiulin. Să mergem !

Acum este un Martinit.

La ora 7 și un sfert, trâmbița dă semnalul. Dormitorul se golește rapid: cei mai mici în față, cei mari în spate; coloana se îndreaptă spre cantină pentru micul-dejun, lărgindu-se tot mai mult și năvălind pe scara cea mare.

Ca niște bancuri de pești necoordonăți, Martiniții coboară treaptă cu treaptă până la parter. Educatorii îi privesc și îi așteaptă jos, cu capul ridicat, încercând să surprindă vreo piedică, vreun scuipat sau un brânci. Bat din palme ca să dea ritmul, dar nimeni nu reușește să-l urmeze. Sala de mese e la capătul coridorului. Exodul înaintează atras de clinchetul tacâmurilor și al oalelor. Gura li se umple de salivă, mușchii li se încordează, papilele gustative se trezesc. Cineva cascadează, altul își trage muci și se șterge la nas cu mâneca uniformei: ar fi o mare problemă dacă l-ar observa vreun educator.

Angelo încearcă să depășească doi băieți care continuă să se insulte reciproc. Unul dintre ei i-a poruncit deja să nu se mai uite la el, altfel o să dea de necaz.

Mesele par mai puțin triste când sunt aranjate. Fețele de masă albe acoperă lemnul vechi, iar laptele, pâinea și merele îl înveselesc. Și stomacul lui Angelo se bucură. Mai întâi, însă, trebuie să-I mulțumească Domnului pentru mâncarea primită. În numele Tatălui, al Fiului și al Sfântului Duh, amin.

Angelo nu știe cum se face semnul crucii, acasă la el nu se vorbește aproape deloc despre Dumnezeu. Înmoaie pâinea în lapte, mușcă din măr și îl vâără în buzunar. Nu se știe niciodată.

La ora 8 fix, 400 de Martiniți sar în picioare și ies din clădire doi câte doi. Se strecoară pe ușa aceea mare de parcă ar veni dintr-o altă dimensiune. Se năpustesc spre centrul orașului Milano, unde îi așteaptă ceața.

Două bătrâne, înfocolite în șaluri lungi, rămân să privească acel râu de uniforme care inundă strada. Un vizitiu strigă către un grup împrăștiat, oprit în mijlocului drumului, să se dea la o parte. Se aude clopotul unei biserici din apropiere.

Bărbați și femei grăbesc pasul pentru a ajunge la slujba de dimineață. Când se trezește la viață, orașul miroase a fructe, legume, ouă și brânzeturi abia aduse de negustor, cu căruța lui pregătită să-și ia locul lângă celelalte, în piață.

Fiecare copil are la el un bilețel galben, pe care e scrisă ora de întoarcere. Nu au voie să întârzie, altfel sunt pedepsiți.

Pentru Angelo, este prima zi la noua școală primară de pe strada Anfossi. Merge alături de prietenul său, Giuanin.

— Ce vrei să te faci când o să fii mare, Angiulin?

— Nu știu, trebuie să mă gândesc.

— Eu vreau să mă fac bijutier sau tipograf.

Angelo tace. Nu știe ce înseamnă acele cuvinte.

— Educatorul spune mereu că suntem norocoși. Nu toți orfanii au norocul ăsta!

— Ce noroc? Ne-am născut săraci!

— E drept că ne-am născut săraci, dar aici putem să dormim, să mâncăm, să studiem și să lucrăm. Suntem norocoși, crede-mă.

— Da, sunt norocos, repetă Angelo printre dinți, însă nu prea crede asta, nu încă.

— Ah, și mai este și fanfara. Mândria orfelinatului Martinitt!

Giuanin vorbește pe un ton milităresc, apoi izbucnește în râs.

— Nu știi și tu să cânti la vreun instrument?

Angelo dă din cap că nu. Îngândurat, întreabă:

— Bijutierul este cel care lucrează aurul, așa-i?

— Așa-i.

— Și tipograful?

Giuanin dă să-i răspundă, dar atenția îi este distrasă de șireturile desfăcute de la un pantof:

— Of, nu știu deloc să le leg.

— Stai că te ajut eu, spune Angelo aplecându-se.

Întrebarea lui se pierde în gol.

Giuanin își trage sufletul și începe din nou să vorbească:

— Când ne întoarcem de la școală, mai avem niște ore.

— Cum adică? Altele?

— Da, dar în clasele unde ne facem temele e cald. E așa de bine!

— Și dacă nu vreau?

— Vei fi trimis la biserică să spui litanii până la ora de culcare, îi răspunde Giuanin, după care își împreunează mâinile în semn de rugăciune, ridică privirea spre cer și mimează o stare de extaz, ca apoi să cadă în fund.

Angelo face și el la fel și încep să râdă, uitând de frig, de școală și de privirile oamenilor care se uitau la uniformele lor sărăcicioase.

Marțea și sâmbăta, în sala de mese, fiecare băiat primește câte două ouă fierte tari. Angelo mănâncă unul imediat, iar pe celălalt îl joacă la cărți cu colegii. Când hoinărea pe străzi, înainte să ajungă la Martinitt, mic, tăcut și atent, se oprea adesea să se uite la bărbații care stăteau pe jos sau pe scaune improvizate, lângă Gara Centrală, în timp ce pariau și se jucau, înjurau, fumau și beau. Nimeni nu-l observa pe băiețelul care memora fiecare mișcare. Aici, în orfelinat, i se pare foarte ușor să câștige, colegii lui nu sunt șireți ca adulții de afară.

— Șapte și jumătate! strigă mulțumit de fiecare dată când câștigă.

— Ce noroc! Ești foarte norocos, Rizzolino! spun în cor colegii care au pierdut.

El, mulțumit, își încasează câștigul și ascunde ouăle înăuntrul saltelei, având grijă să nu fie prins și să nu le strivească în somn. Le dăruiește mamei și surorilor lui de fiecare dată când se duce să le viziteze în mansardă. Îi place să se uite la ele cum le descojesc de parcă ar fi niște bomboane, cu ochii plini de fericire. Lumina pătrunde șovăielnic și se așază peste puținele lucruri dintre acei pereți: mobila roasă de cari, cu sunetul lor enervant în liniștea nopții, pătuțul în care își duce zilele micuța Rinella, cu sănătatea ei șubredă, ligheanul, ceștile ciobite de pe masă, păturile ponosite, dar înfrumusețate de broderii viu colorate, născute din mâinile harnice ale Antonellei, care e croitoreasă și încă una pricepută.

Intensitatea acelei imagini, atât de familiară și acum deja puțin străină, îi strânge stomacul lui Angelo, răvășindu-l de fiecare dată. Când vine timpul să-și ia rămas-bun, cu îmbrățișări duioase, despărțirea îi frânge inevitabil inima.

La orfelinat, săptămânile se scurg în ritmul micilor pedepse și al câtorva cuvinte de laudă. Angelo își dă silința să învețe, dar cel mai mult îi place să se joace. Așa se face că ajunge la regim de pâine și apă de fiecare dată când este prins că se bate cu pernele în dormitor.

Într-o seară, la cantină, educatorii trec printre mese ca să-i numere pe băieți. Angelo aude pe cineva spunând printre dinți:

— Lipsesc doi.

Vestea se răspândește repede, iar după cină, în cameră, Giuanin pronunță două nume:

— Mario și Giovanni. Au plecat. Puff. S-au evaporat.

— Unde? întreabă altul.

— Cine știe? Cert e că vom fi cu toții pedepsiți, conchide Giuanin.

Angelo, îngrijorat, spune:

— Dar noi ce treabă avem?

— O să vezi... îi răspund toți în cor.

A doua zi dimineață, la micul-dejun, directorul se ridică în picioare, își drege vocea și anunță:

— Atenție. După cum sunt sigur că știți deja, doi dintre voi au fugit din institut. De aceea, am decis să vă suspendăm tututor dreptul de a ieși la fiecare 15 zile, ca pedeapsă preventivă.

Băieții vorbesc în șoaptă. Nu sunt de acord.

— Liniște! Liniște!

În acea după-amiază, Angelo strânge câțiva băieți în curte:

— Tăceți și ascultați-mă.

— Dar tu cine ești? îl întreabă cei din alte camere.

— Mă numesc Angelo Rizzoli. Născut în 1889. Și decizia directorului nu este corectă.

Cei mai mari râd:

— Și ce ai vrea tu să faci, micuțule?

— Trebuie să vorbim cu directorul. Să-l facem să înțeleagă că noi nu avem nicio vină.

Cuvintele lui Angelo se amestecă cu râsetele din ce în ce mai copioase ale colegilor. Atunci, amărât, conchide:

— Bine. Dacă așa credeți, atunci mă duc singur.

Strânge pumnii, așteaptă câteva secunde, dar situația nu se schimbă.

— Hai du-te, du-te, Rizzolino. Să vedem de ce ești în stare.

Vocile colegilor sunt departe. Angelo urcă treptele două câte două. Ajunge în fața ușii directorului cu respirația îngreunată și obraji înflăcărați. Ciocăne. Ascultă la ușă. Nimic.

Directorul apare în spatele lui, sperindu-l.

— Ce faci aici, băiete?

— Trebuie să vorbesc cu dumneavoastră despre un lucru important.

— Mai important decât temele?

— Da.

— Atunci, zi-mi, despre ce este vorba?

— Nu e co-co-rect.

Se blochează, cuprins de frică.

— Ce nu e corect?

— Pedeapsa.

— De ce nu?

— P-p-pentru că eu nu am făcut nimic.

Niște pași pe coridor întrerup conversația. Este un educator, care a venit la director să-i comunice că:

— Tânărul aici prezent, care mai devreme era în curte, îi instigă pe colegii lui la revoltă.

— Este adevărat ce zice domnul Bertoli?

Angelo îi privește pe amândoi în ochi:

— Nu e corect.

— Cum te numești?

— Angelo Rizzoli.

— Angelo Rizzoli, ești pedepsit.

După care, mutându-și privirea la educator:

— Du-l în camera de meditație. Are multe lucruri la care să se gândească, nu-i așa? zice directorul în timp ce se apropie și-i pune o mână pe cap. Ești un băiat bun, dar mai ai multe de învățat.

Educatorul îl invită să-l urmeze.

— Două zile în *camarino!* se aud voci în dormitor.

O lună mai târziu, la spălător, Angelo este surprins organizând o bătaie cu perii împotriva unui grup de băieți care ripostează aruncând cu săpunuri. Educatorul își îndreaptă privirea severă asupra figurii robuste a tânărului Rizzoli, care îi răspunde privind-l drept în ochi. Încă mai are peria în mână, dar o lasă să cadă încet. Respiră din ce în ce mai greu. Angelo, cu ochii mijijiți și maxilarul încheștat, îl așteaptă nemișcat pe bărbatul care se apropie de el, îl apucă de o ureche și îl închide pentru a mia oară. Însă lui Angelo nu îi mai este frică.

Singur, în celula aceea mică, cu ochii pierduți în întuneric, nu reușește nici măcar să plângă. Își imaginează că este acasă cu mama și cu surorile lui. Se întreabă cum ar arăta acum tatăl său, ce ar crede despre el. Uneori, îi este dor de el, așa cum îți poate fi dor de o persoană pe care nu ai cunoscut-o.

Când se întoarce în libertate, află de la doi colegi că femeile de la croitorie au vorbit prea mult. Se caută vinovații pentru geamul spart cu pietre de la unul dintre felinarele cu gaz. Însă el nu are nicio legătură, și nici colegii lui. Pentru că ei sunt responsabili doar de capcana întinsă educatorului ca să se împiedice când se ducea să ia prăjina pentru a aprinde felinarele. Apoi, se adunaseră la spălător, unde începuse bătaia cu periile. Toate în aceeași zi.

Fiind destul de priceput la scris, compune o scrisoare către rector, pentru a se dezvinovăți.

Stimate domnule Rector,

În speranța că veți binevoi să mă ascultați, vă scriu adresându-mă deschis, direct și sincer despre ceea ce s-a petrecut și despre ce s-a discutat vineri dimineață cu femeile de la croitorie.

Eram singur în dormitor, stăteam în pat și citeam o carte, când am văzut ușa deschizându-se și apărând doi dintre colegii mei, Dossi și Belloni.

Nu am schimbat nici măcar o vorbă, atât pentru că eram adâncit în lectură, cât și pentru că cei doi s-au dus direct la spălător, ca să-și lustruiască încălțăminte. Aproape în același timp, au intrat în dormitor două doamne de la croitorie, doamna Virginia și doamna Antonia. Doamna Virginia a venit la mine și m-a întrebat: „Ce v-a spus ieri domnul Delegato?”

Eram pe punctul de a-i răspunde, când au ieșit de la spălător cei doi colegi, care au venit la mine. Atunci, am răspuns în cor: „Ne-a spus că situația este foarte gravă și că, dacă ar fi să ne pedepsească, ar trebui să ne izgonească din Institut; însă, de data aceasta, deși cu părere de rău, o va lua drept o copilărie, dar una care nu se uită. Ne-a vorbit despre religie, la care nu se va putea renunța niciodată, având în vedere că binefăcătorii au lăsat scris clar în testamentele lor că doresc să se predea învățătura religioasă.” Dumneavoastră, Domnule Rector, trebuie să țineți cont de faptul că noi trei bănuiam că acele persoane au venit acolo să ne interogheze pentru a le transmite superiorilor ce aveau să afle de la noi. Așadar, ne-am adaptat și nu am povestit deschis tot ce se întâmplase, evitând să spunem ceea ce, după părerea noastră, nu ne era de folos să mărturisim. Am vorbit, de asemenea, despre dumneavoastră, Domnule

Rector, povestind ce s-a petrecut când ați început să vorbiți despre prăjina pentru gaz, deoarece băieții au început să comenteze, spunând că nu era un băț, ci o prăjină în toată regula.

Apoi, știți și dumneavoastră, din vorbă în vorbă, cu câteva întrebări puse de femei, am ajuns să discutăm despre trista întâmplare din seara de miercuri și am povestit toate amănuntele.

Mai întâi s-a vorbit despre frânghia întinsă pentru a-l speria pe supraveghetor, dar care însă n-a funcționat, deoarece supraveghetorul, bănuind ceva, a trimis înainte un orfan să ia prăjina pentru gaz, iar acesta, din întâmplare, s-a împiedicat și a dat jos sforicica. S-a vorbit și despre faptul că ar fi vrut să ne pună să spunem rugăciunea în genunchi și că noi ne-am împotrivit, reușind s-o rostim stând în picioare. Am pomenit de sticla felinarului cu gaz care s-a spart nu știu din ce motiv, iar domnul Ossola a spus că spargerea sticlei ar fi fost cauzată de o altă piatră aruncată. Am povestit apoi cum ne-am adunat la spălătorie și că, acolo, unii s-au apucat să arunce cu perii sau cu alte obiecte în domnul Mauri, și că intervenția domnului Rozza ne-a făcut să plecăm din spălător și să mergem la culcare. Am spus că au fost unii care au încercat să se ridice de 208 ori, dar au fost siliți să se culce la loc; apoi, în jurul orei 11, s-a schimbat supraveghetorul, iar la 11 și jumătate cei din celelalte dormitoare au urcat din nou, și, văzându-l pe domnul Colombo, au rupt-o la fugă.

Vă rog acum cu stăruință ca, în cazul în care nu doriți să dați crezare vorbelor mele, să îngăduiți dacă se poate să fiu adus înaintea femeilor cărora le-am povestit totul, și cred că atunci vă veți convinge că ceea ce scriu este purul adevăr.

Cu deosebit respect,

A. Rizzoli

De data asta, riscul e mare. Ar putea fi dat afară de la Martinitt. În așteptarea verdictului, pe Angelo îl cuprinde frica. Nu vrea să-și dezamăgească mama. Ce-ar putea să-i spună când se vor termina toate?

Decizia Rectorului vine după câteva ore. Va trebui să facă curat în curte timp de o lună, iar porția de mâncare îi va fi înjumătățită. Un val de bucurie îi străbate trupul. Hotărăște că, acum mai mult ca niciodată, se va pune cu burta pe carte.

A doua zi, după ce trece pe la mama lui ca s-o salute, Angelo ocolește puțin și ajunge în fața teatrului Scala. Este un obicei pe care și l-a cultivat de-a lungul anilor și pe care îl ține doar pentru el: se reazemă de un stâlp și privește cum se opresc trăsurile trase de cai puternici. În clipa în care o iau iar din loc, de sub copite țâșnesc – fier lovind piatra – scânteii care îl vrăjesc. Urmărește cu privirea doamnele elegante, împodobite cu bijuterii și îmbrăcate în blănuri de hermină, însoțite de domni distinși și eleganți, și spune în șoptă, pentru sine: „Rizzolino, haide, cine știe, poate și tu, într-o zi...”

Viitorul este refugiul lui. Și nu-și dă seama că ora scrisă pe bilețelul galben a trecut de ceva vreme. Revine în prezent. Aleargă iute până la orfelinat, unde ajunge găfâind. Bate la ușă. Așteaptă. E pregătit să încaseze mustrarea, care nu se lasă așteptată. Încearcă să se justifice, dar cuvintele îi ies frânte, lăsându-i interlocutorului timp să-l pedepsească. Pe lângă porțiile înjumătățite, acum i se iau și fructele.

— Dar n-n-nu e co-cor-corect.

Ar vrea să lovească cu pumnii în cineva sau în ceva. Se duce la culcare, clocotind de furie.

Iulie 1900

— 8 la italiană, 9 la dictare, 7 la caligrafie, 9 la aritmetică, 8 la istorie și geografie.

Angelo stă drept ca un soldățel în uniforma lui de vară, cu pantaloni scurți și bluză albă, în timp ce îi citește mamei notele bune obținute la examenul de capacitate.

— Și profesorul ce spune? întreabă Giuditta, așezată la masă, cu brațele lăsate pe lângă corp și părul ciufulit.

Are cearcăne adânci, iar paloarea chipului aduce cu o fantomă.

Angelo continuă să citească mândru:

— „Rizzoli Angelo dă dovadă de autonomie, de un caracter îndrăzneț și hotărât, de noblețe sufletească, de o inteligență vie”, zice Angelo, apoi se uită la mama lui, sperând să vadă o sclipire de fericire în ochii femeii, care par de sticlă.

De când nu mai este Rinella, se stinge încet. Au trecut doi ani de atunci, dar Angelo își amintește foarte bine ziua aceea.

Era ora de desen, colora o vacă, dar nu cu nuanța potrivită. Așa că a spus cu voce tare:

— Băga-mi-aș!

Nu știa foarte bine ce însemnau acele cuvinte; auzise expresia la băieții mai mari, când jucau fotbal în curte. Deodată, s-a trezit cu o palmă zdravănă din partea profesorului. Apoi, a fost dat afară din clasă, fără să fi înțeles motivul. Singur, umilit și extrem de mânios, a părăsit clădirea.

În oraș avea loc un protest din cauza scumpirii pâinii. Pe stradă, oamenii alergau în toate direcțiile. Mici cioburi de sticlă, provenite de la vitrinele sparte, scrâșneau sub tălpile pantofilor. Din depărtare, auzi ecoul focurilor de armă. Soldații, sub comanda generalului Bava Beccaris, trăgeau fără rețineri în mulțimea care se agita în centrul orașului Milano. Băiatul, hotărât să ajungă la casa mamei lui, se aventurase ocolind străzile aglomerate și alegând un drum mai lung, dar poate mai sigur. Avea pasul iute și, la fiecare colț, simțea cum îi urca inima-n gât.

Ajuns acasă, a văzut-o pe Rinella în pătuțul ei: de-abia mai respira. Mansarda era cufundată în penumbră, iar aerul bolnav i se păruse irespirabil. Sora lui a deschis cu greu o pleopă și, pentru o clipă, a părut că-și recunoaște frățiorul. A încercat să-i spună ceva. Un sunet slab, de neînțeles.

Mama și Antonietta Eva, sora mai mare, plângeau din ce în ce mai tare. Apoi, s-a auzit horcăitul care însoțește ultima suflare. Nu avea să-și mai deschidă ochii niciodată.

Când a sosit doctorul, nu mai aveau nici lacrimi. O speranță deșartă că ar fi putut-o readuce la viață lumina ochii umezi ai mamei. Ascultând inima micuței, expresia bărbatului a rămas neschimbată. Din geanta de piele a scos o oglinjoară. A pus-o sub nările mici ale Rinellei, însă nu s-a văzut nici urmă de abur pe suprafața ei. Angelo urmărise toate operațiunile, ca și cum ar fi vrut să se asigure că nu existau greșeli sau omisiuni.

În cele din urmă, doctorul a început să-și strângă instrumentele, clătind din cap. În acea clipă, timpul a început din nou să curgă, necruțator, decretând condamnarea fetei, la vârsta de numai 12 ani.

Meningită. Așa a stabilit doctorul. Giuditta își înăbușea hohotele de plâns cu o batistă pusă la gură. Angelo ținea strâns în mână pălăria din postav cu matricola Institutului Martinitt; aproape că o strivea între degete. Avea maxilarul încleștat și ochii ațintiți asupra trupului mut al surioarei lui. Pentru o clipă, i s-a părut că încă se mai mișcă. A alergat lângă pătuț, dar s-a oprit la un pas de ea.

— Rinella, a spus în șoaptă, iartă-mă.

Asta a simțit să spună. Pentru toate dățile în care, când alergau prin curte, o lăsase în urmă, și pentru toate celelalte dăți în care nu reușise să-i aducă o felie de cozonac sau măcar niște stafide, așa cum îi ceruse ea o dată.

În cameră mai sosiseră câteva persoane. În semiîntuneric, Angelo nu reușea să le distingă fețele.

— Aduceți lumânări, a spus Elisa, vecina.

— Am găsit doar două, a răspuns soțul.

— Atunci, mai căutați câteva. Grăbiți-vă, i-a zorit femeia în timp ce ea căuta o pânză cu care să acopere oglinda de pe comodă.

Îl trimiseseră pe fiul lor să anunțe pompele funebre. Angelo își amintește pașii grăbiți ai acestuia în timp ce cobora scările și cum se strecurase și el afară din apartament, fiind cuprins de agitație. Vocile copiilor din curte dispăruseră brusc. Tăcerea mușca din toate lucrurile, micuțul Martinitt putând să-și audă bătăile inimii sale vii.

Întors în casă, a văzut-o pe Antonietta apropiindu-se de surioara ei, cu stăpânirea de sine a unei femei tinere. A sărutat-o ușor pe fruntea deja rece. Pentru ea, brodase în mare grabă, pe o pânză albă, inițialele R.R. Acum, chipul ei dispăruse sub acea pânză. Făcându-și curaj, Angelo a ridicat pânza, ca să-i dea și el Rinellei sărutul de adio.

În acel moment, a înțeles ceva: nu boala i-a luat sora, ci sărăcia.

Puseseră trupușorul în sicriul din lemn crud. Angelo a rămas drept lângă mama sa. Ambii tăcuți și neputincioși.

O procesiune lentă, în zorii zilei următoare, porni spre cimitir. Nu aveau nicio floare pentru Rinella. Cerul era plumburiu și fără speranță. Angelo, trecând pe lângă casele bogaților, care aveau obloanele încă trase, se desprinsese din cortegiu. După câteva minute, era din nou lângă mama lui, ținând în mână doi trandafiri albi.

— De unde i-ai luat? l-a întrebat ea.

„Preotul mă va ierta”, și-a spus el în gând, fără să-i răspundă.

După ce termină de citit evaluarea profesorului, se uită la mama lui, îmbătrânită de greutatea vieții. Patul Rinellei nu mai este. În locul lui, se află un mic cufăr în care femeia păstrează amintirile fetei: desene, scrisori și un portret de familie.

Pentru Angelo, este ultima vară în care nu muncește. În curând, va începe ucenicia. A devenit bărbatul casei de acum.

Trece vara, se întoarce toamna, după care vine iarna. La Milano, omul care aprinde felinarele cu gaz își începe tura foarte devreme.

La începutul noului an, 1901, moare Giuseppe Verdi, iar pe străzi, din casele nobililor și ale burghezilor, răsună notele compozițiilor sale. Apoi, vine primăvara. Pe 12 mai, prima pagină a ziarului *La domenica del Corriere* anunță sosirea la Milano a primului Tur automobilistic al Italiei. Imaginea unei mașini roșii îl fascinează pe Angelo. Are aproape 12 ani și, împreună cu câțiva colegi, se amestecă în mulțimea care flutură steagul italian, așteptând să salute mașinile la linia de sosire. Prietenii lui sunt în extaz; el, însă, preferă în continuare trăsurile cu cai. Sunt tot mai puține, înlocuite de acele fiare lucioase.

În octombrie, Angelo Rizzoli primește prima lui carte de muncă de la primăria Milano. La rubrica „Profesie și meserie” scrie „ucenic bijutier”. S-a lăsat convins de prietenul Giuanin. Atelierul se află în Porta Monforte și în fiecare dimineață merg împreună. Patronul este un tip morocănos, nu-i place ca elevii lui să vorbească sau să pună prea multe întrebări.

Meseria de bijutier cere precizie, iar Giuanin pare născut să mânuiască burghie, lame și bomfaiere. Angelo, în schimb, nu are răbdare, toată acea minuțiozitate îi dă dureri de cap. Instrumentele îi alunecă întruna din mâini, făcând un zgomot groaznic și atrăgând asupra lui privirile încruntate ale maestrului. Prin urmare, i se dă altă sarcină: să ridice obloanele dimineața și să curețe mizeria pe care cățeaua, lăsată toată noaptea închisă acolo ca să păzească, o face peste tot.

Nu-i place deloc să-și înceapă ziua astfel. Așa că, după câteva săptămâni, i se adresează fiului stăpânului, de aceeași vârstă cu el:

— Hei, tu! De azi înainte, strângem cu rândul mizeria făcută de câine.

Băiatul este mic și acceptă compromisul. Oricum, știe că Rizzolino nu va rămâne pe-acolo prea mult timp.

Însă cerințele patronului nu se termină dimineața. După-amiaza, este obligat să meargă în urma celor două fiice ale acestuia, când ies la plimbare, având sarcina de a se asigura că nu sunt abordate de oameni rău intenționați.

Seara, când face, în sfârșit, primul pas afară din atelier – o cameră în care lumina zilei nu pătrunde niciodată –, Angelo se gândește amărât la leafa lui: 50 de cenți pe săptămână. O sumă cu care, duminica, de-abia dacă reușește să cumpere pâine și salam, pe care le împarte cu mama sa. Acela nu e locul lui.

Într-o zi, maistrul, văzându-și fiicele ivindu-se în prag, îl cheamă pe Angelo, care era ocupat cu sortarea pietrelor prețioase – ordonându-le după tipul de tăietură – și îi face semn să se ducă după ele. Obișnuita sarcină. Numai că, de data asta, îl cuprinde mânia, care se amestecă cu nemulțumirea și cu melancolia: cu o seară înainte, hotărâse să-i facă o surpriză mamei sale, așa că se dusesse la mansardă, deschisese încet ușa – fericit că, în loc de pâine și salam, îi adusesse o prăjitură cu stafide –, dar, când intrase, o găsisse aplecată peste cufărul în care își păstrează amintirile cu Rinella, plângând în tăcere.

Atunci, Angelo explodează, dă cu pumnul în masă și țipă la patron:

— Trebuie să lucrez!

Maistrul nu se pierde cu firea. Fixează cu privirea o piatră căzută pe jos. Se așază la masa lui și, pe un ton neutru, spune:

— Rizzoli, ești concediat.

Timp de o săptămână, Angelo continuă să plece dimineața și să se întoarcă după-amiaza târziu: nu le spune nimic celor de la institut. Hoinărește prin oraș, uitându-se la vitrine, la trenuri, la oamenii care lucrează.

Când se descoperă că a fost dat afară, stă două zile în *camarino*, ca să reflecteze. A treia zi, se duce la mama lui. În vechea mansardă, mirosul de mucegai acoperă mirosul de cafea fierbinte, gata să fie servită.

— Ce te neliniștește, Angiulin?

— Nu vreau să mă fac bijutier. Punct, spune el cu vocea fermă.

Giuditta își duce ceașca la gură, închide ochii, apoi continuă:

— Și ce ai vrea să te faci?

Angelo își duce și el ceașca la gură. O golește dintr-o înghițitură.

— În timp ce mă plimbam, înainte să fiu descoperit, am auzit un zgomot de mașini venind dinspre o alee. M-am dus în direcția lui și știi unde am ajuns?

Ochii săi, plini de uimire, îi caută pe ai mamei, întrebători.

— Nu știu. Unde?

— Era atelierul lui Scanziani, tipograful.

— L-ai salutat?

— Da, da. Apoi m-a întrebat: „Nu cumva vrei să te faci tipograf, Angiulin?”, iar eu mi-am zis în gând: fac orice vreți, dar nu bijutier!

— Și i-ai spus și lui?

— I-am răspuns: „Tipograf. Vreau să mă fac ti-tipo-graf”.

— Și el?

— Mi-a zis că vrea să vorbească cu tine.

— *Dacordi**, Angiulin. Am să vorbesc cu Scanziani.

Mai întâi, însă, Giuditta îi scrie o scrisoare rectorului Institutului Martinitt.

În atenția domnului Rector,

Bizuindu-mă pe bine-cunoscuta dumneavoastră amabilitate, aș dori să vă cer o favoare pe care sunt sigură că veți binevoi a o împlini.

La sfatul medicului și, mai ales, din dorința fiului meu, ar fi deopotrivă necesar ca acesta să-și schimbe meseria, întrucât cea actuală îi dăunează sănătății, afectându-i vederea.

Acesta și numai acesta este motivul care mă obligă să vă adresez rugămintea mea, pe care dumneavoastră, stimate domnule Rector, sunt sigură că o veți primi cu bunăvoință.

Întrebat de mine, fiul meu mi-a răspuns că meseria spre care se simte înclinat este arta grafică și că, prin urmare, nimic nu i s-ar potrivi mai bine decât să lucreze într-o tipografie, în măsura în care vârsta și studiile îi permit.

Odată ce va fi inițiat în acest meșteșug, va hotărî apoi în ce direcție să se perfecționeze, fie aceea de culegător de litere, fie de tipograf; însă cred că aceasta din urmă i s-ar potrivi mai bine, tot din pricina deficienței de vedere, întrucât cere un efort mental mai redus.

Având încredere în rugămintea mea, care este rugămintea unei mame căreia îi pasă de copilul ei, nădăjduiesc să mă pot bucura de un răspuns binevoitor din partea domniei voastre.

Rizzoli Giuditta

* *De acord* (dialect milanez). (n. trad.)

Octombrie 1902

Angelo aleargă. Nu vrea să întârzie.

Cu o noapte înainte nu a reușit deloc să doarmă. Continua să se gândească la mama lui, la câte făcuse și acum pentru el. „Nu o voi dezamăgi”, își repetase cu ochii larg deschiși, în beznă din dormitor. „Nu o voi dezamăgi.”

Când a venit timpul să se trezească, s-a îmbrăcat în hainele de sărbătoare: pantalonii albaștri din doc, vesta încheiată până sus, batista legată la gulerul cămășii și sacoul. Pe cap și-a pus o pălărie de postav. Au început imediat ironiile din partea colegilor: Angelo nu le-a dat atenție, dar, cum a ajuns în sala de mese, educatorul i-a poruncit să meargă îndată să se schimbe:

— Uniforma, Rizzoli! Uniforma!

— Mă scuzați, domnule. Mă duc să mă schimb.

Și a plecat, dar, în loc să o ia pe scări și să se întoarcă în dormitor, s-a amestecat printre mulțimea de băieți și s-a strecurat afară, îmbrăcat în hainele lui bune. A scăpat basma curată.

Iar acum aleargă, îndreptându-se spre strada Manuzio, ocolind oamenii cu umbrele. Plouă mărunț, dar pentru el e o

zi senină. Încetinește pasul la câțiva metri de prăvălie. Presa încă nu e pornită. Atras de zgomotele care vin dintr-o încăpere mare, dincolo de coridor, înaintează până ajunge la o ușă întredeschisă, adulmecând aerul dinăuntru: miros de cerneală. Nu își dă seama că, în spatele lui, un bărbat îl privește: este noul lui profesor, care îi deschide larg ușa.

Ugolino Marucelli este un domn blând, cu o voce calmă, baritonă. Este mai degrabă scund, dar fiind slab, pare foarte înalt în ochii lui Angelo.

Îl invită să intre, să arunce o privire în jur.

În încăpere este multă lumină, care vine de la ferestrele mari ce se înalță până aproape de tavan, de unde atârnă fire electrice lungi pentru lămpile de la fiecare post de lucru.

În acel atelier lucrează cel puțin zece oameni. Li se spune culegători. Caracterele mobile se află în lada tipografică: o uriașă construcție din lemn, cu circa 100 de compartimente de aceeași dimensiune. În partea dreaptă, majusculele sunt așezate în ordine alfabetică, alături de semnele comerciale și câteva semne de punctuație; în stânga, se află literele cu accent și literele duble. În lada de jos, alte compartimente conțin literele mici, de diferite mărimi, cifrele și spațiile, toate aranjate astfel încât semnele cel mai frecvent folosite să fie la îndemâna culegătorului.

Angelo se ridică pe vârfuri ca să privească acea rânduială în toată frumusețea ei stranie. Fiecare lucru își are locul lui și, în ciuda mirosului puternic de cerneală, nimic nu i se pare mai îngrijit ca acele litere.

Pe pereți au fost lipite câteva dintre lucrările realizate de echipă: în mare parte, afișe publicitare.

Marucelli îi întinde un halat:

— Mai bine ți-l pui imediat, altfel o să-ți murdărești costumul ăsta frumos cu care te-ai îmbrăcat.

Angelo simte cum i se înroșesc obrazii. Bărbatul îi urmărește mișcările cu un zâmbet întipărit pe chip.

De data aceasta, băiețelul nu vrea să greșească nimic.

— Mulțumesc, domnule, rostește cu o voce timidă, deși ar fi vrut să strige de bucurie.

— Mama ta este o femeie puternică. Se vede din felul în care v-a crescut.

— Țin foarte mult la mama.

— Să nu o superi. Ai înțeles?

— N-am să dezamăgesc, domnule.

Marucelli nu înțelege dacă băiatul se referă la mama sa sau la el. Dar, la urma urmei, nici nu contează.

— Bun. Stai pe lângă mine. Astăzi te uiți la ce fac.

Încetul cu încetul, atelierul prinde viață, iar ecoul ciudat de voci – a sa și a maestrului – dispare și lasă loc mișcărilor precise și continue, care urmăresc ritmul dictat de alte sunete care provin din atelierele de alături.

Angelo cuprinde totul cu o privire flămândă. Se uită la domnul Marucelli cum scoate caracterele unul câte unul din casă, le așază răsturnate, de la stânga la dreapta, pe culegar, unde alcătuieste rândul de cuvinte, având grijă să lase spațiile cuvenite și să respecte măsurile exacte de înălțime și lungime.

Când își dă seama că Angelo încă stă pe vârfuri, îi sugerează să se urce pe un taburet.

— Așa. Bun. Uite, îi spune, fiecare rând trebuie mutat pe această planșetă de metal, care se numește *galion*. Aici aliniem textul în pagină. Când este gata, o legăm cu o sfoară. La final, fixăm totul cu aceste pene. E clar?

— Aliniere, sfoară, pene, repetă Angelo pașii, în timp ce cu brațele mimează mișcările.

— Apoi, trecem la *impoziție*: paginile sunt așezate în ordinea și orientarea cerute de viitoarea broșare a fasciculelor. *Tirajul* este semnalul că lucrul s-a terminat. În acel moment, culegătorul trebuie să desfacă și să refacă ordinea caracterelor în casă, astfel încât să fie disponibile pentru următoarea culegere. Trebuie să se miște repede.

Angelo este fermecat de gesturile fluide și precise ale profesorului; îl ascultă și își notează totul în minte. Halatul lui este încă imaculat, dar curând, se gândește, va deveni la fel ca al bărbatului din fața lui: un amestec de forme, linii și urme.

— Acum e rândul tău, Rizzoli.

— Dar cum, domnule profesor, deja de astăzi?

— Acum e rândul tău. Poftim, îi spune întinzându-i șpaltul pe care este însemnată prima lui comandă.

Se urcă pe taburet, trage adânc aer în piept:

— Spațiile cuvenite și măsurile exacte. Rând, aliniere..., repetă în șoaptă și începe să așeze primele caractere.

Acum merge la institut doar ca să doarmă, cea mai mare parte a zilei și-o petrece în tipografie. Devine pe zi ce trece mai priceput. Este un băiat isteț, spun toți, și un bun muncitor, în ochii rectorului.

Domnul Marucelli îi recunoaște valoarea, dar știe că are un temperament aprins, că debordează de independență, că nu admite înfrângeri și că devine combativ în fața nedreptăților.

La data de 29 octombrie 1904, conducerea Institutului Martinitt primește o scrisoare din partea tipografului:

Îmi pare rău să aduc la cunoștința Onorabilei Conduceri că, ieri, tânărul Rizzoli Angelo, aflat în serviciul nostru în calitate de paginator, a dat dovadă de o gravă lipsă de respect față de superiorul său doar pentru că, în timp ce îi instruiam și pe ceilalți tineri colegi ai lui din institut, i-am încredințat unuia dintre ei o sarcină pe care insista să o îndeplinească el.

Pricina, în sine neînsemnată, a făcut cu atât mai gravă lipsa sa continuă de respect și disciplină, drept pentru care, în această dimineață, l-am mustrat aspru, avertizându-l că, dacă acest lucru se va repeta, va fi dat afară fără ezitare din atelier.

*Cu stimă,
Marucelli Ugolino*

Chiar în acea duminică dimineață, este convocat în biroul rectorului.

— Rizzoli, dacă continui așa, voi fi nevoit să te scot din ucenicia de la Marucelli. Asta vrei?

Angelo își trage ușor gulerul cămășii; e încordat, îi e teamă, nu mai are voie să greșească, și-a promis sieși și mamei sale.

— Nu, domnule. Eu vreau să devin tipograf, dar...

— Uite, vezi unde e problema, Rizzoli? La tine există întotdeauna un „dar”! Întoarce-te la colegi și încearcă, atât cât mai stai aici, să nu creezi neazuri.

— *Sissciôr**. Mulțumesc, domnule.

* *Da, domnule* (dialect milanez). (n. trad.)

Vara anului 1906

După un lung proces de restaurare, fațada Castelului Sforzesco își redobândește înfățișarea. În ultimele decenii, s-a dezbătut îndelung soarta acestuia: să fie dărâmat, pentru a da uitării un trecut apăsător, legat de dominația austriacă și de închisorile secrete care își găsiseră locul aici? Sau să rămână așa cum este?

A biruit calea restaurării și, în final, milanezii sunt mulțumiți că lucrurile au decurs astfel.

În același timp, în vechea piață de arme, sute de plante prind rădăcini, transformându-se într-o minunată grădină în stil englezesc. Este Parcul Sempione, care găzduiește o parte din Expoziția Internațională. În programul evenimentelor din luna mai, se află și punerea pietrei de temelie a noii Gări Centrale. Iar în iunie, orașul sărbătorește aducerea apei potabile.

Este un august înăbușitor, Angelo are aproape 18 ani și e la un pas de la a părăsi Institutul Martinitt. Pleacă pe data de 11, într-o zi de sâmbătă. În nota finală redactată de institut, se consemnează:

Pe durata șederii sale, a fost aproape întotdeauna printre cei distinși.

În anul 1899, a fost încununat și cu însemnul de merit.

A frecventat școala primară de pe strada Augusto Anfossi și a obținut certificatul de absolvire a învățământului primar inferior cu rezultate bune.

A început ucenicia în meseria de bijutier. Ulterior, la cererea mamei – doamna Giuditta –, în 1903, a fost plasat la lito-tipografia Editurii U. Marucelli & C., pentru a deprinde arta tipografică. A rămas acolo timp de nouă ani, până în momentul plecării sale din institut.

Din fișa matricolă a elevului, reiese că a obținut calificativul foarte bine de 27 de ori și că a primit însemnul de merit o dată.

«Neajunsurile» lui au constat în:

- deranjarea orelor la școală*
- o farsă făcută unui supraveghetor*
- deținerea unei cărți interzise*
- notă scăzută la purtare*
- impertinență față de supraveghetor*
- prezentarea la lucru în haine de sărbătoare*
- bătaie cu perne în dormitor*
- întârzierea la locul de muncă*
- participarea la un act de indisciplină colectivă*
- ruperea matricolei de pe chipiu*

Principalele pedepse la care a fost supus:

- i s-a interzis să iasă din institut*
- mustrare din partea Rectorului*
- i s-a tăiat porția de vin și/sau garnitura și/sau desertul*
- a fost izolat în celula de meditație*

Angelo o citește și i se pare că re trăiește într-o clipă toți cei nouă ani petrecuți acolo. Până la urmă, se gândește, avea dreptate Giuanin: „Am fost norocoși”.

Înainte să plece, conducerea orfelinatului calculează suma pentru tânărul Rizzoli. De-a lungul anilor, a acumulat circa 800 de lire. Lui i se pare o cifră enormă, așa că își cumpără două costume și trei cămăși, pe care dă 200. Îmbrăcat în cele mai bune haine, parfumat și bărbierit, merge în vizită la sora mai mare, care este o croitoreasă apreciată în cercurile influente din Milano.

— După părerea ta, ar fi o nebunie să încep ceva pe cont propriu? o întreabă.

Antonietta suspină, în timp ce-i toarnă cu grijă cafeaua în ceașcă.

— Ce ai vrea să faci, Angiulin? Ai 17 ani!

— Nu mai vreau stăpâni. Nu mai vreau, spune el strângând pumnul.

De la fereastra întredeschisă se aud râsetele copiilor care se joacă în curte. Sora lui își pune mâna peste cea a lui Angelo. El o privește în ochi și își dă seama cât de mult seamănă cu mama lor. Părul strâns îi lasă descoperit gâtul alb.

— Și, știi cum să faci? îl întreabă ea, retrăgându-și mâna.

— Da, cred că da.

Siguranța primului său răspuns se pierde puțin câte puțin în lichidul negru și fierbinte.

— Pari convins, dar..., spune ea, apoi ia o gură de cafea.

— Dar ce?

Antonietta pune ceașca pe masă și continuă: